

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلام‌ایران پیشرفت

بررسی تطبیقی - تاریخی توسعه اقتصادی، سیاسی و نابرابری‌های اجتماعی در ایران و هند

مهر ماه ۱۳۹۴

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: عظیمی هاشمی، مژگان
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی تطبیقی- تاریخی توسعه اقتصادی، سیاسی و نابرابری‌های اجتماعی در ایران و هند/ مژگان عظیمی هاشمی.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۹۱ ص:، مصور، جدول، نمودار.
فروست	: سلسله تک نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۳۲.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۱-۲۴-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: رشد اقتصادی -- ایران
موضوع	: رشد اقتصادی -- هند
موضوع	: دموکراسی -- ایران
موضوع	: دموکراسی -- هند
موضوع	: برابری -- ایران
موضوع	: برابری -- هند
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۱۲۹۳ ب۴ ۷۴ع/HC۴۲۷
رده بندی دیویی	: ۳۴۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۷۵۲۱۱۶

تاریخی توسعه اقتصادی، سیاسی و نابرابری‌های اجتماعی در ایران و هند
بررسی تطبیقی - نگارش: دکتر مژگان عظیمی هاشمی (عضو هیئت‌علمی پژوهشکده جهاد دانشگاهی مشهد)

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۶۱۱-۲۴-۱

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

۵.....	خلاصه.....
۷.....	مقدمه.....
۱۱.....	سوابق نظری توسعه، دموکراسی و برابری اجتماعی.....
۱۵.....	چارچوب نظری.....
۱۸.....	روش تحقیق.....
۲۱.....	تحلیل مجموعه‌های فازی.....
۲۷.....	منابع داده‌ها.....
۲۷.....	یافته‌های پژوهش.....
۲۷.....	مورد ایران.....
۴۷.....	مورد هند.....
۶۶.....	مقایسه تطبیقی بین موردی ایران و هند.....
۸۰.....	جمع‌بندی.....
۸۴.....	پیوست.....
۸۶.....	منابع.....

خلاصه

نوشتار حاضر برگرفته از رساله دکتری با عنوان «بررسی تطبیقی تاریخی توسعه اقتصادی، سیاسی و نابرابری‌های اجتماعی در ایران و هند (از سال ۱۹۴۵ تا ۲۰۰۵ در هند و ۱۳۲۰ تا ۱۳۸۴ در ایران)» است که توسط نگارنده در سال ۱۳۸۹ به رشتهٔ تحریر درآمده است. در این نوشتار با اتخاذ رویکرد تطبیقی - کیفی و مورد محور و با کاربرد تحلیل فازی، شرایط علی نابرابری‌های درآمدی و منزلتی در ایران و هند در یک دوره شصت و چهارساله مورد بررسی قرار گرفته است. رویکرد نظری نگارنده مدلی ترکیبی از دیدگاه نوسازی، وابستگی، شیوه تولید و نظریه دولت است که در ذیل آن ماهیت دولت به‌عنوان کارگزار اصلی توسعه و نوع ارتباط آن با جامعه مورد توجه قرار گرفته است. این بررسی شامل مقایسه تطبیقی درون و بین موردی است و در جامعه ایران شش و در جامعه هند پنج دوره تاریخی با یکدیگر مقایسه شده‌اند. با استناد به نتایج حاصله در یازده دوره تاریخی مورد نظر، تلفیقی از توسعه‌نیافتگی اقتصادی و عدم قدرت دولت و جامعه، ترکیب عطفی کافی رخداد نابرابری درآمدی و منزلتی، بوده و تلفیق تئوری نوسازی و دولت توسعه‌گرا در تبیین تحقق برابری درآمد و منزلت دارای قوت بیشتری است. این امر دال بر آن است که بهبود ظرفیت اقتصادی در بستر جامعه مدنی فعال و دولت برخوردار از توان لازم، شرط کافی ایجاد برابری در فرصت‌ها تلقی می‌شود.

نتایج واریسی شروط لازم (منفرد) نابرابری درآمدی در ایران نشان داد، توسعه اقتصادی، شرط لازم برابری درآمد و قدرت دولت (دولت بزرگ و رانتیر) و وابستگی نیز هر یک شرط لازم نابرابری درآمد محسوب می‌شوند. اما دموکراسی و قوت جامعه برای برابری درآمدی به‌تنهایی نه لازم و نه کافی هستند. اجتماع دو شرط دموکراسی و قدرت جامعه شرط کافی برابری درآمدی در ایران و قدرت دولت و جامعه شرط لازم آن محسوب

می‌شوند. بررسی مسیرهای علی (شرط) کافی برای وقوع نتیجه نشان می‌دهد دو مسیر جداگانه برای رخداد نابرابری درآمدی در ایران وجود دارد که هر کدام از این مسیرها شرط ترکیبی (عطفی) کافی تلقی می‌شوند. اولین مسیر نبود توسعه اقتصادی و نبود قدرت دولت، در کنار وابستگی و نبود دموکراسی است و مسیر دوم توسعه اقتصادی، قدرت دولت، وابستگی و نبود دموکراسی و قوت جامعه مدنی است. آنچه در جامعه ایران به‌عنوان مانع مهم برابری فرصت‌ها (اعم از درآمد، منزلت و احترام اجتماعی) در طول شش دوره مورد بررسی حضور داشته وابستگی و اتکا به درآمدهای نفتی است. این عامل به‌صورت بالقوه باعث بی‌نیازی دولت از جامعه و ضعف جامعه مدنی است که علاوه بر آن عوامل متعدد مسبب ناپایداری احزاب را نیز باید به آن افزود. لذا با عنایت به نتایج، آنچه در جامعه ایران شانس تحقق برابری فرصت‌ها (درآمد و منزلت) را افزایش خواهد داد، تقویت جامعه مدنی و نهادینه شدن رقابت و مشارکت سیاسی از سویی و کاستن از اتکا دولت به درآمدهای نفتی از سوی دیگر است. نتایج واریش شروط لازم (منفرد) نابرابری درآمدی در هند نشان داد توسعه اقتصادی شرط کافی و دموکراسی شرط لازم برابری درآمدی و منزلتی است. قدرت جامعه شرط لازم برابری منزلتی و شرط کافی برابری درآمدی و وابستگی و قدرت دولت شرط کافی نابرابری منزلتی و درآمدی است. نتیجه جدول صدق و کذب فازی در بررسی حاضر نشان می‌دهد در پنج دوره مورد بررسی در هند، از بین مسیرهای متفاوت بر اساس مدل نظری، فقط یک مسیر وجود دارد که شامل حضور دموکراسی و عدم حضور توسعه اقتصادی، قدرت دولت و قدرت جامعه می‌باشد. انتظار می‌رود مسیری را که هند در جهت ورود به عرصه اقتصاد جهانی و تقویت ظرفیت اقتصادی خود برگزیده است، از طریق افزایش نسبت طبقه متوسط به دگرگونی تدریجی نظام منزلتی پیشین و تقویت عمل دموکراتیک و حکمرانی خوب در این راستا به تدریج به سستی باورهای فرهنگی مبنی بر پذیرش نابرابری نسبت به گذشته منجر شود.

مفاهیم کلیدی: توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، نابرابری‌های درآمدی، روابط دولت و جامعه، تحلیل فازی، تحلیل تطبیقی-تاریخی.